

Nr 110.

Ankom till riksdagens kansli den 3 maj 1946 kl. 4 em.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1946/47 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(2:a avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t under åttonde huvudtiteln (punkterna 129, 137 och 161 av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 4 januari 1946) föreslagit riksdagen att, i avbidan på den proposition i ämnet, som kunde varda riksdagen förelagd, beräkna för budgetåret 1946/47

dels till Allmänna läroverken: Avlöningar ett förslagsanslag av 34 700 000 kronor;

dels till Kommunala läroverk: Understöd åt vissa kommunala gymnasier ett anslag av 12 000 kronor;

dels ock till Vissa kostnader för student- och realexamina ett förslagsanslag av 257 000 kronor.

I propositionen nr 142 har Kungl. Maj:t sedermera, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för 1 mars 1946, föreslagit riksdagen att

1. godkänna av departementschefen angiven personalförteckning för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1946/47;

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att — utan hinder av sagda personalförteckning — tills vidare under budgetåret 1946/47, då för realskolestadiet avsedd ordinarie ämnesläraryrbesättning vid samläroverk skall tillsättas, besluta, huruvida befattningen skall kungöras ledig såsom adjunktsbefattning eller ämnesläraryrbesättning;

3. godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1946/47;

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att förordna om de avvikelser från personalförteckningen och de överskridanden av maximerade poster i avlönings-

staten, som föranledas av den fortsatta ombildningen av kommunala mellanskolor till samrealskolor;

5. till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 34 535 000 kronor;

6. till Kommunala läroverk: Understöd åt vissa kommunala gymnasier för budgetåret 1946/47 anvisa ett anslag av 30 000 kronor;

7. besluta, att avgifter i samband med student- och realexamina skola utgå enligt av departementschefen förordade grunder;

8. till Vissa kostnader för student- och realexamina för budgetåret 1946/47 anvisa ett förslagsanslag av 335 500 kronor.

I samband härmed har utskottet till behandling förehåft

dels en inom andra kammaren av herrar *Kempe* och *Persson* i Landafors väckt motion (II: 426), vari hemställts, att riksdagen för sin del måtte besluta, att de kommunala gymnasier i Söderhamn och Arvika skola förstatligas;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sten m. fl.* (I: 261) och den andra inom andra kammaren av fröken *Nygren m. fl.* (II: 412), i vilka hemställts, att riksdagen måtte tillerkänna det kommunala gymnasiet i Söderhamn ett statsunderstöd av 29 000 kronor för nästa budgetår samt anvisa ett anslag av 44 000 kronor till Kommunala läroverk: Understöd åt vissa kommunala gymnasier;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ragnar Bergh* (I: 16) och den andra inom andra kammaren av herr *Sefve* (II: 26), i vilka hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära utredning om huruvida och i vilken mån byggnader för det statliga och av statsmedel understödda kommunala skolväsendet utöver vad som redan sker böra bekostas av statsverket;

dels en inom andra kammaren av herr *Eriksson* i Sandby *m. fl.* väckt motion (II: 315), vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla om utredning och förslag, efter vilken grund kommuner skulle kunna — utöver vad redan nu äger rum — erhålla statsbidrag för byggnader tjänande det statliga eller med understöd från staten bedrivna kommunala skolväsendet;

dels och en inom andra kammaren av herr *Persson* i Landafors *m. fl.* väckt motion (II: 313), vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t uttalar sig för slopande av terminsavgifterna för elever vid statens realskolor och allmänna läroverk, högre flickskolor, kommunala mellanskolor, praktiska realskolor och kommunala flickskolor, yrkesskolor, tekniska läroanstalter samt vid skolor för handel och sjöfart, fiske, jordbruk med binäringar och skogsbruk, i de fall terminsavgifter uttagas, samt att Kungl. Maj:t till 1947 års riksdag utformar och framlägger de förslag, som föranledas av riksdagens uttalande.

Beträffande innehållet i nämnda motioner hänvisas, i den mån detsamma icke framgår av den nedan lämnade redogörelsen, till motionerna II: 426, II: 412, I: 16, II: 315 respektive II: 313.

Fråga om upprättande av nya statliga gymnasier.

Under denna rubrik har departementschefen erinrat om att till Kungl. Maj:t ställda framställningar om upprättande av statliga gymnasier föreligga från åtskilliga orter, varibland de från Arvika, Söderhamn och Varberg vore mest aktuella. Beträffande dessa framställningar inhämtas av statsrådsprotokollet bland annat följande.

Arvika. Det kommunala gymnasiet omfattar en treårig reallinje.

I staden finnes en samrealskola med såväl 5-årig som 4-årig linje. Skolan, som för närvarande har närmare 400 elever, hör till landets största samrealskolor. Elevantalet i det kommunala gymnasiet uppgick höstterminen 1945 till 73. Stadens egna kostnader för ifrågavarande gymnasium uppges för åren 1936—1944 ha uppgått till 240 800 kronor.

Arvika har en folkmängd av omkring 14 500 invånare och utgör ett centrum för västra Värmland. Avståndet till närmaste gymnasiestad, Karlstad, är 68 km. Gymnasiets lärjungeområde innesluter en folkmängd av omkring 60 000 invånare. Underlaget för gymnasiet utgöres främst av stadens samrealskola och kommunala mellanskolan i Årjäng samt delvis av samrealskolorna i Sunne och Torsby. Tillströmningen till första ringen av ett 3-årigt eller 4-årigt gymnasium kan för närvarande beräknas uppgå sammanlagt till omkring 25 elever.

Läroverkets lokaler äro redan nu otillräckliga och tillbyggnad måste ske. Härom anföres i stadsfullmäktiges framställning följande.

På grund av det ökade elevantalet i såväl realskolan som gymnasiet har behovet av utvidgade lokaler under de sista åren blivit allt större. För närvarande läsa tre klassavdelningar regelbundet i yrkesskolans lokaler, som i flera avseenden äro synnerligen otillfredsställande. Om icke hela läroverkets utveckling skall fördröjas eller omöjliggöras, måste den sedan flera år tillbaka vilande tillbyggnadsfrågan lösas. Då detta nu tack vare de ändrade tidsförhållandena synes kunna ske, torde också tidpunkten vara inne att på nytt föra fram frågan om gymnasiets förstatligande. Statsmakterna borde icke kunna fordra, att staden skall ikläda sig nya stora utgifter för ett läroverksbygge utan att staten samtidigt övertar det kommunala gymnasiet, som icke enbart tillgodoser Arvika stad, utan till stor del frekventeras av elever från kommuner utom Arvika.

Skolöverstyrelsen förordar, att ett statligt gymnasium från och med nästa budgetår successivt upprättas med 4-årigt latin- och 3-årigt realgymnasium. Kostnaderna härför beräknas för nästa budgetår till 15 000 kronor och vid full utbyggnad till 93 000 kronor.

Söderhamn. Det kommunala gymnasiet omfattar en 3-årig reallinje. Skolöverstyrelsens förslag avser 3-årig latin- och 3-årig reallinje.

I staden finnas för närvarande — förutom det kommunala gymnasiet med ett lärjungeantal av omkring 75 elever — en samrealskola med omkring

350 elever samt en kommunal flickskola med omkring 130 elever. Stadens kostnader för det kommunala gymnasiet uppges för åren 1913—1944 ha uppgått till omkring 800 000 kronor.

Staden har en folkmängd av omkring 10 000 invånare samt är en centralpunkt för träindustrin och en betydande handelsort. Avstånden till närmaste gymnasiestäder, Gävle och Hudiksvall, äro 84 km., respektive 61 km. Gymnasiets lärjungeområde innesluter en folkmängd av omkring 85 000 invånare. Underlaget för gymnasiet utgöres främst av stadens samrealskola och kommunala flickskola samt delvis av samrealskolorna i Bollnäs och Ljusdal samt högre folkskolan i Edsbyn. Tillströmningen till första ringen av endera gymnasielinjen kan för närvarande beräknas uppgå till 25 å 30 elever. Kostnaderna för gymnasiets upprättande beräknas första året till i runt tal 29 000 kronor och vid fullt utbyggd organisation till omkring 98 000 kronor.

Varberg. Förutom samrealskolan, vilken är organiserad med såväl 5-årig som 4-årig linje, finnes i staden en kommunal flickskola med omkring 120 elever. Elevantalet i samrealskolan har stigit från 195 år 1940 till 275 år 1945.

Stadens folkmängd uppgår till omkring 11 500 invånare. Avstånden till närmaste gymnasiestäder äro följande: Göteborg 77 km., Halmstad 74 km. och Borås 86 km. Lärjungeområdet för ett eventuellt gymnasium beräknas innesluta omkring 110 000 invånare. Underlaget för ett gymnasium skulle främst utgöras av stadens samrealskola och kommunala flickskola samt samrealskolan i Falkenberg men därutöver även delvis av samrealskolorna i Kinna och Kungsbacka. Tillströmningen till första ringen av ett 3-årigt eller 4-årigt gymnasium kan för närvarande beräknas till omkring 35 elever.

Samrealskolans lokaler äro icke tillräckliga ens för samrealskolans behov, varför ett nybygge synes erforderligt, om realskolan skall kunna ombildas till högre allmänt läroverk.

Skolöverstyrelsen förordar, att ett statligt gymnasium upprättas med 4-årig latin- och 3-årig reallinje.

Departementschefen har icke för nästa budgetår ifrågasatt upprättandet av något nytt statligt gymnasium. I denna fråga anför departementschefen följande.

1927 års riksdagsbeslut rörande de allmänna läroverkens organisation innefattade upprätthållande av 49 högre, d. v. s. med gymnasier utrustade allmänna läroverk. Sedan dess ha 16 nya sådana tillkommit, så att hela antalet numera uppgår till 65. Av de 16 nytillkomna inrättades 9 under det första decenniet efter nämnda riksdagsbeslut medan under det senare, numera snart tilländalupna decenniet hittills inrättats 7 nya gymnasier. Sistnämnda förhållande förtjänar uppmärksamhet i betraktande av den på senare tid allt mera målmedvetna strävan att göra gymnasierna tillgängliga för allt större befolkningsgrupper. Denna återhållsamhet sammanhänger givetvis till stor del med de statsfinansiella förhållandena under krigsåren men beror även på en önskan att så litet som möjligt föregripa en allmän översyn av gymnasiorganisationen i samband med en kommande skolreform. Nya gymnasier ha därför de senaste åren inrättats endast då sär-

skilt tungt vägande skäl befunnits föreligga. Sedan krigsutbrottet ha nya gymnasier sålunda inrättats i Stockholm vid statens normalskola och i landsorten i Boden, Hässleholm, Ludvika, Örnsköldsvik och Sollefteå.

Emellertid föreligga, såsom av den föregående redogörelsen framgår, åtskilliga framställningar om inrättande av nya statliga gymnasier även på andra platser. Bland dessa framställningar är det särskilt tre, som med hänsyn till de föreliggande omständigheterna för närvarande påkalla särskild uppmärksamhet, nämligen de från Arvika, Söderhamn och Varberg. För samtliga dessa tre städer gäller, att de med hänsyn till sin storlek och egenkap av industri- eller handelscentra, förefintliga underlag i form av realskolor och därmed jämförliga läroanstalter samt övriga förhållanden synas vara väl i stånd att uppbära statliga gymnasier. Beträffande Arvika och Söderhamn må därtill erinras, att dessa städer — Arvika sedan år 1936 och Söderhamn sedan år 1913 — upprätthållit kommunala gymnasier; för dessa städers vidkännande utgör nämnda omständighet ett ytterligare motiv för inrättande av statliga gymnasier, som icke får förbises.

Därest icke de inom skolans område pågående utredningarna, vilka syfta till en vittgående omorganisation av hela vårt skolväsen, enligt mitt förmenande tvingade till skärpt återhållsamhet i fråga om mera betydande organisatoriska förändringar av läroverksorganisationen, skulle jag med hänsyn till de skäl, som kunna anföras till stöd för nyssnämnda framställningar från Arvika, Söderhamn och Varberg, icke tvekat att för egen del förorda bifall till dessa. I skolfrågans nuvarande läge anser jag mig dock icke böra medverka till den ifrågasatta utbyggnaden av en organisation, som måhända står inför en omdaning, vars förverkligande skulle försvaras av en sådan utbyggnad. Jag ser mig därför icke för närvarande i stånd att tillstyrka ifrågavarande framställningar. Emellertid vill jag uttala en förhoppning om att frågan om en blivande skolreform snart skall ha kommit i ett sådant läge, att spørsmålet om fortsatt utbyggande av läroverksorganisationen med statliga gymnasier på nämnda orter skall kunna upptagas till förnyat övervägande.

Med hänsyn till de särskilda skäl, som — enligt vad nyss framhållits — kunna anses tala till förmån för framställningarna från Arvika och Söderhamn genom förekomsten av kommunala gymnasier därstädes, har jag för dessa städers vidkännande funnit skäl att, såsom en provisorisk anordning i avvaktan på en slutlig lösning av gymnasiefrågan, överväga en höjning av det statsunderstöd, som för närvarande utgår till ifrågavarande kommunala gymnasier. För närvarande utgör det årliga understödet till vardera gymnasiet 6 000 kronor. Med hänsyn till de avsevärda kostnader dessa städer få vidkännas för gymnasiernas upprätthållande anser jag mig sålunda böra förorda, att statsunderstödet till vardera av dem från och med nästa budgetår höjes till 15 000 kronor. Härigenom skulle omkring hälften av kommunernas kostnader övertagas av staten. En höjning av anslaget till Kommunala läroverk: Understöd åt kommunala gymnasier blir vid bifall härtill erforderlig. Jag återkommer därtill i det följande.

Departementschefen har framhållit, att — därest icke de inom skolans område pågående utredningarna, vilka syfta till en vittgående omorganisation av hela vårt skolväsende, tvingade till skärpt återhållsamhet i fråga om mera betydande organisatoriska förändringar av läroverksorganisationen —

Utskottet.

departementschefen icke skulle tvekat att förorda bifall till de gjorda framställningarna om upprättandet av statliga gymnasier i Arvika, Söderhamn och Varberg. I skolfrågans nuvarande läge anser sig departementschefen icke i stånd att tillstyrka framställningarna. Samtidigt uttalar departementschefen emellertid en förhoppning om att frågan om en blivande skolreform snart skall ha kommit i ett sådant läge, att spørsmålet om fortsatt utbyggande av läroverksorganisationen med statliga gymnasier på nämnda orter skall kunna upptagas till förnyat övervägande. Med anledning av vad departementschefen sålunda anfört vill utskottet — som anser starka skäl tala för att Arvika, Söderhamn och Varberg utrustas med statliga gymnasier — framhålla önskvärdheten av att inom de pågående skolutredningarna riktlinjerna för gymnasieorganisationen snarast möjligt bliva uppdragna, så att ett mera avsevärt uppskjutande av ett slutligt ställningstagande till ifrågavarande tre orters gymnasiefråga kan undvikas. Ett biträdande av det i motionen II: 426 framställda yrkandet anser sig utskottet i frågans nuvarande läge icke kunna förorda. Utskottet avstyrker alltså bifall till nämnda motion.

Utskottet har icke funnit något att erinra mot Kungl. Maj:ts förslag om höjning av statsunderstödet till vardera av de kommunala gymnasierna i Arvika och Söderhamn från 6 000 kronor till 15 000 kronor.

Vad beträffar det i motionerna I: 261 och II: 412 framställda yrkandet vill utskottet erinra om att skolöverstyrelsens beräkning av kostnaderna under första året för ett statligt gymnasiums upprättande i Söderhamn till 29 000 kronor baserar sig på att gymnasiet, vilket nu har en 3-årig reallinje, jämväl skulle erhålla en 3-årig latinlinje. Att taga detta förslag till utgångspunkt för en höjning av statsunderstödet vid nuvarande organisation från 6 000 kronor till 29 000 kronor kan utskottet icke finna motiverat. Utskottet avstyrker därför bifall till motionerna.

Engelska som begynnelsespråk.

Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 10 mars, den 5 maj och den 18 augusti 1939 ha från och med läsåret 1939/40 försök med engelska som begynnelsespråk vid undervisningen varit anordnade vid 20 allmänna läroverk, 4 kommunala flickskolor och 3 kommunala mellanskolor.

Den 13 april 1945 anbefalldes Kungl. Maj:t skolöverstyrelsen att skyndsamt inkomma med redogörelse för ifrågavarande försöksundervisning samt — i den mån tillförlitliga uppgifter om tillräckligt underlag föreläge för ett bedömande härav — jämväl för resultaten av den vid folkskoleseminarierna meddelade undervisningen i engelska och tyska.

Med skrivelse den 14 januari 1946 har *skolöverstyrelsen* inkommit med utlåtande i fråga om försöksverksamheten med engelska som begynnelsespråk. Utlåtandet utmynnar i en hemställan, att Kungl. Maj:t måtte före-

skriva, att från och med läsåret 1946/47 engelska införes som begynnelse-
språk vid undervisningen i de under överstyrelsens inseeende stående högre
skolorna.

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Tanken att göra engelska språket till huvudspråk på det lägre läroverks-
stadiet genom att låta detta ersätta tyska språket såsom begynnelse-
språk har länge varit aktuell. Härtill ha många omständigheter bidragit, vilka
ligga i så öppen dag att det torde vara överflödigt att här närmare ingå på
dem. Endast en av dessa må här särskilt framhållas, nämligen den domine-
rande ställning engelskan intager inom det fria folkbildningsarbetet och i
diskussionen om införande av ett främmande språk såsom ordinarie ämne
på det högre folkskolestadiets schema. Det torde endast vara en tidsfråga,
innan den senare tanken kommer att förverkligas, förvid av såväl praktiskt-
kulturella som pedagogiska skäl icke gärna kan bli fråga om annat språk
än engelskan. En naturlig, för att icke säga nödvändig följd härav synes då
bli, att detta språk även får inleda språkundervisningen i realskolan. I
själva verket synas nu antydda skäl för en omkastning av realskolans språk-
följd vara så bärkraftiga, att endast mycket nedslående resultat av den år
1939 påbörjade försöksundervisningen skulle kunna föranleda till tveksam-
het inför en sådan åtgärd. Den av överstyrelsen nu lämnade redogörelsen
för försöksundervisningen synes emellertid icke kunna anföras som skäl emot
en förändring i sådan riktning utan har tvärtom starkt mig i min uppfatt-
ning om lämpligheten därav. Av överstyrelsens redogörelse synes sålunda
framgå, att språkföljdens omkastning vid försöksläroverken verkat befräm-
jande på studieresultatet i engelska i realskolan, medan tyskan visserligen
i någon mån förlorat på anordningen, men icke mer än att nackdelen härav
får anses kompenserad av fördelen med det förbättrade resultatet i engel-
skan. Ur rent pedagogiska synpunkter synas icke heller några avgörande
invändningar kunna resas mot engelskan som begynnelse-
språk, framförallt icke sedan med ledning av erfarenheterna från försöksundervisningen vissa
justeringar i timplanerna vidtagits.

I likhet med skolöverstyrelsen är jag sålunda av den uppfattningen, att
engelskan bör göras till begynnelse-
språk vid undervisningen i de allmänna
läroverken och därmed jämförliga läroanstalter. Omläggningen torde över
hela linjen böra ske från och med nästa läsår. Jag har för avsikt att fram-
deles anmäla denna fråga, vilken icke påkallar något beslut av riksdagen, för
Kungl. Maj:t.

Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot vad departements-
chefen anfört och föreslagit.

Utskottet.

Anslagsberäkningar.

1. Förslagsanslaget till Allmänna läroverken: Avlöningar.

a) Besparingsåtgärder m. m.

Enligt § 44 mom. 3 läroverksstadgan må i varje för viss årsklass bestämd
avdelning undervisas å gymnasiet och lyceet samt i realskolans högsta klass

högst 30 och i övriga klasser högst 35 lärjungar, såvida icke skolöverstyrelsen efter framställning av vederbörande rektor annorlunda bestämmer. Vidare gäller enligt kungörelsen den 17 mars 1933 angående timplaner för rikets allmänna läroverk (nr 110), att klassavdelning med mer än 20 lärjungar må delas i två undervisningsavdelningar under 1 veckotimme i vart och ett av ämnena modersmålet, tyska, engelska och franska i de klasser av realskolan, där undervisningen i dessa ämnen tager sin början. Motsvarande bestämmelser i båda nu nämnda avseenden gälla beträffande de kommunala flickskolorna och mellanskolorna, de praktiska mellanskolorna och de högre folkskolorna.

Från och med budgetåret 1940/41 har emellertid av statsfinansiella skäl genomförts en höjning av elevantalet i realskolans avslutningsklass och därmed jämförliga klasser vid högre kommunala skolor från 30 till 35, varjämte föreskrivits, att nyss angiven uppdelning av klassavdelning vid nybörjarundervisning i språk icke må äga rum, om särskilda kostnader för statsverket därav föränledas. Genom dessa åtgärder har ernåtts en årlig besparing, som år 1940 beräknades till sammanlagt i runt tal 670 000 kronor, varav 345 000 kronor vid de allmänna läroverken och återstoden vid de kommunala skolorna. En viss, ehuru relativt obetydlig besparing har ernåtts genom motsvarande åtgärder vid de statsunderstödda privatläroverken.

I samband med sina anslagsäskanden för nästa budgetår har nu skolöverstyrelsen föreslagit upphävandet av dessa besparingsåtgärder. Enligt överstyrelsens beräkningar skulle vid läroverken en sänkning av lärjungemaximum i realskolans högsta klass medföra en ökning av antalet klassavdelningar med 12 och av antalet erforderliga lärartimmar med så mycket som motsvarar 15 lärare med full tjänstgöring samt ett upphävande av restriktionerna beträffande uppdelning av klassavdelning vid språkundervisning en ökning av antalet lärartimmar med så mycket som motsvarar 57 lärare med full tjänstgöring.

Ett upphävande av nu ifrågakvarande besparingsåtgärder skulle enligt överstyrelsens beräkningar för nästa budgetår medföra en kostnadsökning med följande belopp.

	Sänkning av lärj. max. i real- skolans högsta klass	Uppdelning av klassavdelning vid nybörjar- undervisning i språk
Allmänna läroverken	82 000	312 000
Kommunala flickskolorna	31 000	51 000
» mellanskolorna	18 000	34 000
Praktiska »	—	27 000
Högre folkskolorna	—	2 000
Privatläroverken	2 200	7 500
Summa kostnadsökning	133 200	433 500

I anslutning till förslaget om sänkning av lärjungemaximum i realskolans högsta klass har överstyrelsen jämväl föreslagit en annan åtgärd, avsedd som ett komplement till nyssnämnda förslag och innebärande, att befintliga parallellavdelningar skulle under nästa läsår få bibehållas vid flyttning till näst högsta klassen i realskolan, under förutsättning att minst 30 elever komme på varje avdelning av klassen, innan ny avdelning inrättades inom densamma. Ehuru avsevärt mer begränsad till sin pedagogiska betydelse än den föreslagna sänkningen av lärjungemaximum i realskolans högsta klass, skulle dock enligt överstyrelsens mening den nu ifrågasatta åtgärden innebära vissa fördelar för undervisningen. Ett genomförande av densamma skulle vid de allmänna läroverken medföra en ökning av antalet klassavdelningar med 2 och av antalet lärare med full tjänstgöring likaledes med 2. Kostnaderna härför skulle belöpa sig till i runt tal 11 000 kronor. Överstyrelsen, som föreslagit, att denna åtgärd måtte vidtagas även för de kommunala och de praktiska mellanskolornas del, har beräknat merkostnaderna härför till 22 000 kronor respektive 6 000 kronor.

Slutligen har överstyrelsen i detta sammanhang föreslagit, att samläsning icke vidare skall behöva anordnas mellan realskolans avslutningsklass och gymnasiets ringar. Den härav föranledda merkostnaden skulle inskränka sig till i runt tal 6 000 kronor.

Departementschefen har för egen del yttrat i huvudsak följande.

I besparingssyfte genomfördes från och med budgetåret 1940/41 en höjning av lärjungemaximum i realskolans högsta klass och flickskolans två högsta klasser från 30 till 35, varjämte föreskrevs, att uppdelning av klassavdelning vid nybörjarundervisning i modersmålet, tyska, engelska och franska icke finge äga rum, därest särskilda kostnader för statsverket därav föranleddes. Frågan om en uppmjukning eller ett upphävande av dessa restriktioner har sedan dess flera gånger varit föremål för statsmakternas prövning. Senast har 1945 års riksdag i anledning av ett motionsvis gjort yrkande förklarar sig förutsätta, att förslag om upphävande av ifrågavarande besparingsåtgärder komme att föreläggas 1946 års riksdag. Som av den föregående redogörelsen framgår, har skolöverstyrelsen i sina anslagsäskanden för nästa budgetår gjort framställning i sådant syfte.

Jag vill till en början framhålla, att jag till fullo inser det berättigade i de klagomål, som från olika håll framförts rörande de olägenheter för undervisningen, som vållats av ifrågavarande besparingsåtgärder. Beträffande ökningen av lärjungemaximum syftar jag därvid icke blott på de nackdelar ur pedagogisk synpunkt, som undervisningen i så stora klassavdelningar på realskolans och flickskolans avslutningsstadium måste innebära, utan lika mycket på de olägenheter även ur andra än rent pedagogiska synpunkter, som otvivelaktigt äro förknippade med de återkommande omgrupperingarna av eleverna vid sammanslagning till nya klasser. Det skulle med hänsyn till dessa omständigheter varit befogat med en omedelbar återgång till normala förhållanden på detta område. Tyvärr synes emellertid detta icke möjligt. Den sedan mitten av 1930-talet kraftigt ökade nativiteten torde nämligen med största sannolikhet för läroverkens del komma att för en av-

sevärd tid framåt medföra en sådan ansvällning av elevantalet, att alla tillgängliga organisatoriska resurser måste utnyttjas. Bland annat kan det därvid måhända visa sig nödvändigt att överväga en allmän höjning av elevantalet i klassavdelningarna. Med dessa fakta för ögonen anser jag mig icke nu kunna förorda ett omedelbart slopande av förevarande restriktioner, vilka kanske redan om få år ånyo måste tillgripas. Av samma skäl kan jag icke biträda överstyrelsens förslag om rätt för läroverken att under viss förutsättning bibehålla förefintliga parallellavdelningar vid elevernas flyttning till realskolans näst högsta klass.

Vad därefter angår restriktionerna beträffande rätten till uppdelning av klassavdelning vid nybörjarundervisning i språk, måste dessa självfallet inverka menligt på möjligheterna att åstadkomma den individualiserade undervisning, som är en viktig förutsättning för ett gott resultat av språkundervisningen. Möjligheten att i vissa fall kunna dela en klassavdelning innebär onekligen en god utväg att motverka de olägenheter, som de stora klassavdelningarna medföra. Denna utväg synes med hänsyn till vad nyss anförts för framtiden särskilt värdefull och kan måhända tillgripas i större utsträckning än hittills ifrågasatts. Jag ställer mig därför i princip välvillig till ett upphävande av de under kriget införda restriktionerna på detta område. Med hänsyn emellertid till de många andra trängande önskemål av kostnadskrävande art, som nu stå inför realiserande, anser jag, att därmed bör kunna anstå ännu någon tid.

Jag vill icke motsätta mig överstyrelsens förslag om slopande av samläsning mellan realskolans högsta klass och vissa gymnasieringar.

Någon ändring beträffande de omständigheter, som föranlett riksdagen att för de båda senaste budgetåren icke föreskriva något maximum för antalet nybörjaravdelningar vid de allmänna läroverken, synes icke ha skett. Jag vill därför förorda, att icke heller för nästa budgetår någon föreskrift i sådant hänseende meddelas. Därvid förutsätter jag givetvis alltjämt, att medgivande från Kungl. Maj:ts sida att upprätta nya parallellavdelningar inom nybörjaravdelningar skall föregås av en noggrann prövning och att sådant medgivande icke skall lämnas annat än då särskilda omständigheter så föranleda.

Jag förutsätter, att nu gällande restriktioner i fråga om intagning av elever i vissa nybörjaravdelningar skola gälla även nästa läsår. Jag är även ense med skolöverstyrelsen om att ifrågavarande restriktioner icke för närvarande böra ytterligare utsträckas.

Utskottet.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår genomfördes från och med budgetåret 1940/41 i besparingssyfte en höjning av lärjungemaximum i realskolans högsta klass och flickskolans två högsta klasser från 30 till 35, varjämte föreskrevs, att uppdelning av klassavdelning vid nybörjarundervisning i modersmålet, tyska, engelska och franska icke finge äga rum, därest särskilda kostnader för statsverket därav föranleddes. 1945 års riksdag förut-satte, att förslag om upphävande av ifrågavarande besparingsåtgärder komme att föreläggas 1946 års riksdag. Skolöverstyrelsen har i sina anslagsäskanden gjort framställning i sådant syfte och därvid beräknat, att besparingsåtgärdernas upphävande skulle medföra en kostnadsökning av tillhoppa 566 700 kronor. Departementschefen har framhållit, att han tillfullo insåge

det berättigade i de klagomål, som från olika håll framförts rörande de olägenheter för undervisningen, som vållades av ifrågavarande besparingsåtgärder. Departementschefen har emellertid huvudsakligen av ekonomiska skäl ansett sig icke nu kunna biträda skolöverstyrelsens omförmälda förslag.

Utskottet har med beklagande funnit, att Kungl. Maj:t icke till innevarande års riksdag ansett det möjligt att tillmötesgå riksdagens i fjol uttalade önskemål angående upphävande av berörda besparingsåtgärder. Frågan om vidtagandet av olika åtgärder till förbättrande av vårt undervisningsväsendes beskaffenhet är för närvarande föremål för utredningar, vilka syfta till en vittgående omorganisation av hela vårt skolväsen. Utskottet vill framhålla, att ett slopande av ifrågavarande restriktiva bestämmelser synes utskottet nödvändigt för ernående av ett kvalitativt tillfredsställande pedagogiskt resultat. Utskottet hyser därför den livliga förhoppningen, att såsom ett led i de strävanden, som för närvarande göra sig gällande att försätta vårt skolväsen på en i alla avseenden tillfredsställande nivå, också skall ingå kravet på att omförmälda besparingsåtgärder med det snaraste avskaffas.

Vad departementschefen i övrigt i detta sammanhang anfört och föreslagit har icke givit utskottet anledning till erinran eller uttalande.

b) Nya ordinarie tjänstemän.

Kungl. Maj:ts förslag innebär i fråga om antalet ordinarie tjänstemän följande förändringar i förhållande till nu gällande personalorganisation:

Rektorer. Antalet rektorer vid realskolor ökas med 19, därav 2 i lönegraden E 7 och 17 i lönegraden E 6. Förslaget sammanhänger med det fortgående förstatligandet av kommunala mellanskolor.

Lektorer. Antalet lektorer ökas med 16, varav 13 vid läroverk under omorganisation eller upprättande.

Adjunkter. Antalet föreslås ökat med 140, varav 9 betingade av pågående organisationsändringar, 48 av förstatligandet av kommunala mellanskolor, 5 av ombildning av ämneslärarinnetjänster till adjunktstjänster samt 78 i syfte att förbättra balansen mellan antalet ordinarie och icke-ordinarie ämneslärartjänster.

Ämneslärarinnor. Antalet föreslås ökat med 6 i samband med förstatligandet av kommunala mellanskolor.

Lärare i teckning, gymnastik och kvinnlig slöjd. Antalen föreslås ökade med respektive 3, 1 och 2.

Vaktmästare. Antalen vaktmästare i lönegraderna A 6 och A 5 föreslås ökade med 2 respektive 1.

Tjänstemän på övergångsstat. Även dessas antal föreslås ändrade i samband med förstatligandet av kommunala mellanskolor.

Skolöverstyrelsen har även förordat att de lektorstjänster — den ena vid högre allmänna läroverket i Uppsala och den andra vid folkskoleseminariet i Lund — vilka innehavas av universitetslektorerna i svenska språket A.

Gjerdman och J. Palmér, måtte få återbesättas. *Departementschefen* anför i detta hänseende följande.

Beträffande skolöverstyrelsens förslag om återbesättande av en lektorstjänst vid vardera av högre allmänna läroverket i Uppsala och folkskoleseminariet i Lund erinrar jag, att innehavarna av dessa tjänster, universitetslektorerna Gjerdman och Palmér, komma att uppnå pensionsåldern redan år 1948. Med all sannolikhet komma de att intill dess inneha fortsatta förordnanden som universitetslektorer. Med hänsyn härtill och till av skolöverstyrelsen framhållna svårigheter att vid ett återbesättande med vikariatslön få för tjänsterna välmeriterade sökande anser jag mig kunna tillstyrka ett återbesättande av nu ifrågakvarande båda lektorstjänster med ordinarie innehavare, dock med skyldighet för dessa att, därest Gjerdman respektive Palmér skulle återtaga utövandet av sin lektorstjänst, träda i tjänstgöring vid den läroanstalt, Kungl. Maj:t bestämmer. Kungl. Maj:t torde sålunda böra äga att, därest så med hänsyn till vad förut anförts skulle erfordras, besluta om en tillfällig ökning av antalet lektorstjänster vid de allmänna läroverken respektive folkskoleseminarierna.

Utskottet. Utskottet biträder vad departementschefen under detta avsnitt anført och föreslagit.

c) Anslagsbehovet.

I anslagshänseende innebär Kungl. Maj:ts förslag en höjning med 2 213 000 kronor. Anslagshöjningen fördelar sig på de olika anslagsposterna på följande sätt:

	Nuvarande belopp kronor	Föreslagen höjning kronor
1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän	21 926 000	864 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t	676 800	45 500
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal ..	6 461 000	954 000
4. Rörligt tillägg	4 184 800	349 500
	<hr/>	<hr/>
	33 248 600	2 213 000
Avgå: särskilda uppbördsmedel	926 600	—
	<hr/>	<hr/>
Summa kronor	32 322 000	2 213 000.

Beträffande arvodesposten är den förordade anslagshöjningen huvudsakligen föranledd av elevantalets ökning och således av automatisk natur. Därutöver föreslår departementschefen emellertid en höjning av anslagsmedlen till halvtidstjänstgörande kvinnliga biträden å rektorsexpeditionerna från 30 000 kronor med 16 500 kronor till 46 500 kronor.

Departementschefen har icke biträtt ett av skolöverstyrelsen framlagt förslag om höjning av de särskilda arvodena vid provårsläroverk till samma nivå som före de under krigsåren vidtagna besparingsåtgärderna. Härom inhämtas av statsrådsprotokollet bland annat följande.

Enligt § 55 mom. 9 punkten 17 d) civila avlöningsreglementet och § 52 mom. 4 punkten 13 civila icke-ordinarie reglementet skall ordinarie och extra ordinarie ämneslärare vid provårsläroverk, därest han icke förordnats att för minst en termin vara föreståndare för provårskursen, utöver honom eljest tillkommande avlöningsförmåner åtnjuta särskild ersättning med 360 kronor för år. Detta belopp sänktes genom Kungl. Maj:ts beslut den 16 maj 1941 till 300 kronor. Samtidigt sänktes ersättningarna för handledning, vilka enligt Kungl. Maj:ts beslut den 9 juni 1939 skulle utgå med 180 kronor per termin för tvåterminskandidat och 300 kronor för enterminskandidat, till 100 kronor respektive 200 kronor.

Skolöverstyrelsen har nu föreslagit, att ersättningar till ämneslärare och handledare vid provårsanstalterna från och med budgetåret 1946/47 återskola utgå enligt i civila avlöningsreglementet och civila icke-ordinariereglementet samt genom Kungl. Maj:ts beslut den 9 juni 1939 fastställda grunder. Överstyrelsen har anfört i huvudsak följande.

Ifrågavarande nedprutningar år 1941 hade givetvis sin grund i den skärpning av det statsfinansiella läget, som inträtt framför allt till följd av det starkt stegrade utgiftsbehovet för försvarsändamål. Däremot kunde de tidigare arvodesbeloppen näppeligen anses för höga i förhållande till det merarbete och ökade ansvar, som tillkom lärare och handledare vid provårsanstalterna. Redan i yttrande den 21 oktober 1940 framhöll överstyrelsen, att det arbete, som åvilade dessa lärare, i vissa avseenden i sig självt vore av så krävande och ibland även så ömtålig natur, att det särskilda arvode, de åtnjöte, i själva verket endast vore en mycket blygsam ersättning för deras arbete och ansvar. Samtidigt framhölls, att det vore av central vikt för arbetet vid provårsläroverken, att lärarekryteringen bleve den bästa tänkbara och de ordinarie lärartjänsterna därför kunde verka lockande.

Att de nya bestämmelserna närmast vore avsedda såsom en tillfällig besparingsåtgärd, synes vara antytt av det förhållandet, att civila avlöningsreglementet och civila icke-ordinariereglementet alltjämt upptaga de ursprungliga ersättningsbeloppen till ordinarie och extra ordinarie lärare. Det synes överstyrelsen icke i längden billigt mot provårsanstalternas lärarkrafter, att de, trots stegrade levnadsomkostnader, skola år efter år få åtnöjas med ersättningar, som understiga de före det senaste världskriget gällande, i all synnerhet som beloppen redan från början knappast stodo i jämnhöjd med ökat arbete och ansvar. Över huvud taget vill överstyrelsen framhålla såsom angeläget, att någonting för den högre skolundervisningen så väsentligt som den praktiska lärarutbildningens kvalitet med alla skäliga medel befordras och icke äventyras genom alltför långt gående sparsamhetsåtgärder, som dock i förhållande till hela läroverksbudgeten ha föga att betyda.

Vid bifall till nyssnämnda förslag har överstyrelsen för nästa budgetår beräknat anslagsbehovet till 209 900 kronor, innebärande en höjning med 36 400 kronor. Av sistnämnda belopp avse 500 kronor ökning av anslagsmedlen till ersättningar för föreläsningar och övningar.

Statskontoret har icke velat motsätta sig bifall till överstyrelsens förslag.

Departementschefen har framhållit, att med en återgång till förkrigsförhållanden i fråga om storleken av ifrågasvarande arvoden syntes kunna anstå ännu något år.

I fråga om icke-ordinarieposten är den ifrågasatta anslagshöjningen till huvudsaklig del av automatisk natur och föranledd av beräknad ökning av antalet klassavdelningar. *Departementschefen* har även förordat en ökning av antalet extra ordinarie adjunktstjänster från 320 till 350 samt en utsträckning av den obligatoriska undervisningen i manlig slöjd till att avse även andra klassen i den femåriga realskolan.

Utskottet.

Utskottet har icke funnit annat att erinra mot vad Kungl. Maj:t i ovan nämnda avseenden föreslagit än att utskottet ansett sig böra framhålla, att det med hänsyn till önskvärdheten av att vid provårsläroverken knyta högt stående lärarkrafter synes angeläget, att de särskilda arvodena vid provårsläroverken snarast möjligt återföras till den storlek dessa arvoden hade före den av krisförhållandena betingade år 1941 vidtagna sänkningen av desamma.

2. Anslaget till Kommunala läroverk: Understöd åt vissa kommunala gymnasier.

Detta anslag är för närvarande uppfört med 12 000 kronor, varav 6 000 kronor beräknats för vardera kommunala gymnasiet i Arvika och Söderhamn.

I anslutning till sitt ställningstagande i det föregående till frågan om inrättande av statliga gymnasier i Arvika och Söderhamn har *departementschefen* förordat, att förevarande anslag för nästa budgetår uppföres med (15 000 + 15 000 =) 30 000 kronor, innebärande en höjning med 18 000 kronor.

Utskottet.

Under hänvisning till den ståndpunkt utskottet i det föregående intagit till en höjning av statsunderstödet till de kommunala gymnasierna i Arvika och Söderhamn tillstyrker utskottet, att förevarande anslag uppföres med av Kungl. Maj:t föreslaget belopp.

3. Förslagsanslaget till Vissa kostnader för student- och realexamina.

Dessa kostnader bestredos tidigare medelst inflytande examensavgifter, vilka icke redovisades över riksstaten. Redovisningen av inkomster och utgifter såväl i fråga om studentexamens- som realexamensmedlen sker från och med budgetåret 1942/43 över riksstaten. Utgiftsanslaget är för innevarande budgetår uppfört med 257 000 kronor och disponeras sålunda:

1. Arvoden åt sakkunniga för uppgörande och bearbetning av förslag till examensarbeten	kronor	9 000
2. Arvoden för granskning av examensarbeten i realexamen och praktisk realexamen	»	16 000
3. Övriga utgifter, <i>förslagsvis</i>	»	232 000

Anm.: Ur förestående anslagspost skola bestridas kostnader för ombud, som av skolöverstyrelsen förordnas att vid enskild läroanstalt övervaka och leda realexamen, för censorer samt för gransknings- och examensnämnder i enlighet med bestämmelser, som äro eller må vardas av Kungl. Maj:t meddelade.

Summa kronor 257 000.

Skolöverstyrelsen har för nästa budgetår hemställt om höjning av förevarande anslag med 64 500 kronor. Ökningen hänför sig till av överstyrelsen framlagda förslag om *höjning av arvodena till censorer i studentexamen* under vårterminen och om *utsträckt användning vid realexamen för privatister av gransknings- och examensnämnder*.

Vidare har överstyrelsen i detta sammanhang föreslagit *ändrade bestämmelser rörande erläggande av avgifter vid student- och realexamina*.

Censorsarvodena.

För närvarande utgår arvode åt av Kungl. Maj:t förordnad censor vid studentexamen med 1 400 kronor för tjänstgöring under vårterminens examensperiod och med 400 kronor för tjänstgöring under höstterminens examensperiod.

Efter framställning i ämnet av *1945 års censorskollegium* har *skolöverstyrelsen* föreslagit, att arvodet för vårterminens tjänstgöring måtte höjas till 1 800 kronor.

Statskontoret har avstyrkt ifrågavarande förslag, som icke heller tillstyrkes av departementschefen.

Gransknings- och examensnämnder.

Anordningen med granskningsnämnd för bedömande av de skriftliga proven och examensnämnd för verkställande av den muntliga prövningen har sedan år 1914 tillämpats beträffande studentexamen för privatister. Från och med vårterminen 1945 har motsvarande anordning i viss utsträckning införts jämväl beträffande realexamen för privatister, i det att i Malmö inrättats en nämnd av vartdera slaget för sådana elever, som skolöverstyrelsen bestämmer. Enligt överstyrelsens bestämmelse skola dessa nämnder avses för de realexamensprivatister, som utgå från de s. k. robertsforsskolorna.

Skolöverstyrelsen har föreslagit, att proceduren i granskningsnämnderna förenklas samt att gransknings- och examensnämnder skola komma till användning i ökad utsträckning. *Departementschefen* har biträtt detta förslag och förutsätter, att skolöverstyrelsen skall äga att vid varje examenstillfälle

bestämna såväl gransknings- som examensnämndernas antal och sammanträdesorter. För att examinanderna inte skola betungas med oskäligt höga resekostnader förutsätter departementschefen därvid, att examensnämnder inrättas i relativt stort antal.

Avgifter för student- och realexamina.

För närvarande erläggas av samtliga lärjungar en särskild avgift vid anmälan till student- eller realexamen. Därutöver erläggas av privatister vissa andra avgifter. Av efterföljande sammanställning framgå dels gällande grunder för erläggande av avgifter i samband med real- och studentexamen, dels ock av skolöverstyrelsen och statskontoret föreslagna ändrade grunder.

	Nu gällande bestämmelser	Skolöverstyrelsen	Statskontoret
Studentexamen.			
1. Skolans egna elever:			
Anmälningsavgift.	30:— till statsverket	—	—
2. Privatister:			
a) anmälningsavgift	30:— till statsverket	—	—
b) skriftligt prov	{ 15:— till statsverket { 15:— till rektor o. lärare	{ 15:— till statsverket { 23:— till rektor o. lärare	{ 17:— till statsverket { 23:— till rektor o. lärare
c) muntlig prövning	60:— till statsverket	—	30:— till statsverket
Summa	120:— för privatister	38:— för privatister	70:— för privatister
Realexamen.			
1. Skolans egna elever:			
Anmälningsavgift.	5:— till statsverket	—	—
2. Privatister:			
a) anmälningsavgift	5:— till statsverket	—	—
b) skriftligt prov	10:— till rektor o. lärare	{ 10:— till statsverket { 15:— till rektor o. lärare	15:— till rektor o. lärare
c) muntlig prövning	20:— till rektor o. lärare	—	20:— till rektor o. lärare (i Malmö till statsverket)
Summa	35:— för privatister	25:— för privatister	35:— för privatister

Departementschefen har för egen del anfört följande.

Såsom i ärendet erinrats, har frågan om slopandet av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken blivit alltmera aktuell. Måhända kunde det under sådana omständigheter synas motiverat att upptaga denna fråga och spörsmålet om förevarande examensavgifter i ett sammanhang. Då emellertid såväl den ena som den andra frågan utgör led i strävandena att göra undervisningen i våra allmänna skolor avgiftsfri, synes något hinder icke föreligga för att därvid gå stegvis fram.

Överstyrelsen har i princip anslutit sig till tanken på ett fullständigt slopande av de nu utgående examensavgifterna, men av praktiska skäl — för

att minska tillströmningen av mindre väl förberedda examinander — ansett sig böra förorda bibehållandet av en mindre avgift för den skriftliga prövningen för privatister, nämligen för studentexamen 38 kronor, varav 15 kronor till statsverket och 23 kronor till rektor och lärare, och för realexamen 25 kronor, varav 10 kronor till statsverket och 15 kronor till rektor och lärare. De skäl överstyrelsen anfört för bibehållande av dessa relativt obetydliga avgifter har jag i likhet med statskontoret funnit i och för sig bärande. Jag vill emellertid ifrågasätta, om icke samma syfte skulle kunna vinnas utan att därför samtliga privatister behövde belastas med ifrågasvarande avgifter. Jag avser därmed en sådan anordning, att endast de examinander, som uppenbarligen alltför oförberedda gått upp i den skriftliga prövningen, skulle vidkännas avgift, medan övriga icke skulle behöva erlägga någon sådan. Då det gäller att draga gränsen mellan dessa båda kategorier, synes mig en lämplig lösning vara, att de, som blivit godkända i minst två av de skriftliga proven, hänföras till den avgiftsfria gruppen. Ett sådant resultat av prövningen torde nämligen få anses vara en garanti för att vederbörande icke alltför lättvindigt anmält sig till examen. Den ifrågasatta anordningen synes lämpligast kunna genomföras på det sättet, att skrivningsavgifterna å 38 respektive 25 kronor från början deponeras hos rektorerna vid de läroverk, där anmälan till examen sker, varefter rektorerna ha att, när resultatet av den skriftliga prövningen föreligger, återbetala avgifterna i de fall, då förutsättningarna härför föreligga. För att rektor och lärare under alla förhållanden skola erhålla dem tillkommande ersättningar, torde dessa för framtiden böra bestridas av statsmedel, vilka böra anvisas under förevarande anslag. För att skapa största möjliga enkelhet i tillämpningen torde så böra ske även i fråga om motsvarande ersättningar från de examinander, vilka icke uppfyllt kraven för återbekommande av sina erlagda avgifter. Dessa avgifter böra alltså i sin helhet av rektor inlevereras till statsverket.

I anslutning till skolöverstyrelsens förslag och till vad jag för egen del anfört förordar jag alltså, att tills vidare från och med nästa budgetår avgiftsskyldigheten i samband med student- och realexamina begränsas i enlighet med vad sålunda angivits.

Mot de av överstyrelsen förordade principerna för fördelningen mellan rektor och lärare av för dem avsedda ersättningsbelopp har jag icke funnit anledning till erinran. Jag finner icke heller anledning att förorda något stadgande om rätt till befrielse från de relativt små avgifter, som alltjämt skulle kvarstå.

Vid bifall till vad sålunda förordats torde anslagsposten 3 böra höjas med ytterligare i runt tal 37 000 kronor, motsvarande ersättningen till rektorer och lärare för omkring 750 privatister i studentexamen och i 300 privatister i realexamen. Anslagsposten i fråga skulle alltså uppföras med $(232\ 000 + 41\ 500 + 37\ 000 =) 310\ 500$ kronor och hela anslaget med $(9\ 000 + 16\ 000 + 310\ 500 =) 335\ 500$ kronor.

Överstyrelsen har vid ett genomförande av sitt förslag räknat med en minskning av statens inkomster under inkomsttiteln Avgifter vid läroverken m. m. med i runt tal 214 000 kronor. Vid bifall till mitt modifierade förslag torde dessa inkomster komma att minskas med ytterligare omkring 3 000 kronor.

Utskottet tillstyrker vad i här förevarande avseenden föreslagits.

Utskottet.

Motionerna I: 16 och II: 26 samt II: 315.

I *motionerna I: 16* och *II: 26* anföres följande.

I fråga om bestridandet av kostnaderna för uppförande och underhåll av läroverk och åtskilliga därmed jämförliga slag av byggnader gäller för närvarande i regel följande.

I samband med att en realskola, ett högre allmänt läroverk, ett tekniskt läroverk eller dylikt förlagts till en viss ort, har den kommun, till vilken läroanstalten kommit att förläggas, fått förbinda sig att på egen bekostnad låta uppföra läroverksbyggnaden, förse rektor med bostad eller till honom utbetala hyresersättning samt anskaffa inredning och i vissa fall inventarier till undervisningslokalerna. Även underhållet härav åvilar kommunen.

Denna anordning tedde sig ganska naturlig på en tid, då ett läroverk besöktes så gott som uteslutande av läroverkskommunens egen ungdom. Ett allmänt läroverk betraktades av denna anledning då för tiden trots sin statliga karaktär på ett helt annat sätt än nu som en läroverksortens egen skola. Det ansågs ganska naturligt, att den förmån, som förekomsten av en dylik läroanstalt på orten utgjorde, borde föranleda läroverkskommunen att sörja för undervisningslokaler och rektorsbostad.

I samband med de senaste decenniernas ökade och utjämnade välstånd samt förbättrade kommunikationer och på grund av den efter 1927 ändrade anknytningen mellan folkskola och realskola ha emellertid läroverken i stigande omfattning kommit att rekryteras från orter utanför läroverkskommunerna. De av 1945 års riksdag beslutade s. k. landsbygdsstipendierna komma helt visst att verka i samma riktning. Läroverksortens egen ungdom har, såsom naturligt är, inga företräden i fråga om intagning framför utom orten boende. Man kan därför fråga sig, varför den kommun, i vilken läroverket är beläget, skall ha större förpliktelser i fråga om lokalanskaffningen än andra. Läroverkets placering på orten är naturligtvis en mycket stor förmån för elevernas målsmän men däremot icke för kommunmedlemmarna som sådana i annan mån än att läroverket tillför kommunen inkomster. Men skatteintäkterna från den vid läroverket anställda personalen äro obetydliga i jämförelse med de årliga utgifterna för amortering och förräntning av nedlagt byggnadskapital samt för underhåll och andra omkostnader. För de kommunmedlemmar, som icke ha eller haft egna barn i läroverket, utgör förläggningsen ett onus. Från den nu anlagda synpunkten ter det sig sålunda allt mindre hållbart, att skattebetalarna i läroverkskommunen skola ensamma bestrida lokalkostnaderna för en statens läroanstalt.

Den särställning, som läroverkskommunerna sålunda intaga, ter sig anmärkningsvärd även mot bakgrunden av 1945 års riksdags beslut om statsbidrag till folkskolebyggnader.

Bortsett från de s. k. statsfolkskolorna i nordligaste Sverige ha kommunerna sedan gammalt själva bekostat uppförande av sina folkskolebyggnader. Sedan 1936 har statsbidrag härtill utgått med omkring hälften av kostnaderna, och i fråga om bidragets relativa storlek har därvid ingen åtskillnad gjorts mellan olika skoldistrikt. Från och med i år utgår dock detta bidrag med olika kvoter i förhållande till det kommunala skatteunderlaget per kommunmedlem. I jämförelse med förut utgående bidrag få somliga kommuner sålunda mera än förr och somliga mindre. Som allmän regel torde få anses gälla, att läroverkskommuner få vidkännas en reduk-

tion. Följaktligen få läroverksorternas skattebetalare i sin egenskap av kommunmedlemmar betala en förhållandevis större anpart än förr av kostnaderna för sina folkskolebyggen och i sin egenskap av skattskyldiga till staten via kronoskatten betala en större anpart än förr av kostnaderna för folkskolebyggen i andra kommuner. Åtminstone ur vissa synpunkter kan det anses rimligt, att så sker till en viss gräns, och ovannämnda riksdagsbeslut torde få anses innebära en principiell anslutning till denna form av interkommunal skatteutjämning. Men samtidigt torde få anses vara ostridigt, att när läroverkskommunerna sålunda förlorat den tidigare jämställdheten i bidragshänseende, framträder den ekonomiska bördan beträffande kostnaderna för läroverksbyggnaderna i desto starkare dager.

Ovan anförda synpunkter torde få anses vara giltiga icke blott beträffande byggnader för realskolor och högre allmänna läroverk utan även i fråga om tekniska läroverk av olika slag och i viss omfattning även om sådana kommunala läroanstalter som kommunala flickskolor, högre folkskolor, kommunala mellanskolor, kommunala yrkes- och lärlingskolor, andra kommunala verkstadsskolor än centrala verkstadsskolor, vidare handelsgymnasier med flera läroanstalter med kommun som huvudman. Om samtliga nu uppräknade gäller, att rekryteringen i stigande omfattning sker från annan ort än den, dit skolan är förlagd, medan byggnadsskyldigheten fortfarande helt åvilar förläggningsskommunen.

Det synes knappast vara hållbart att i fråga om statens bidragsgivning till det allmänna skolväsendet göra en principiell åtskillnad mellan anstalter för obligatorisk undervisning och andra, alldenstund det i bägge fallen rör sig om ett statens intresse, å ena sidan att sörja för en god folkbildning och å den andra att befrämja en tillfredsställande yrkesutbildning och sörja för den högre undervisningen. Allra minst torde det kunna anses principiellt riktigt, att statliga undervisningsanstalter skola bekostas med kommunala medel, under det att somliga kommunala sådana delvis bekostas av statsmedel. Så länge det uppehålls en åtskillnad i uttaxeringshänseende mellan stat och kommun, synes det i princip vara riktigt, att statliga anordningar helt bestridas med statliga medel och kommunala anordningar med kommunala medel, i sistnämnda fall med de statsbidrag, som önskvärdheten att åstadkomma en utjämning av skattetrycket kan motivera. Betraktas problemet uteslutande ur skatteutjämningsynpunkt, torde till stöd för uppfattningen att statliga läroanstalter böra helt bekostas av statsverket kunna anföras, att utjämningsynpunkten blir tillgodosedd i samma mån som uttaxeringsenheten vidgas.

I *motionen II: 315* anføres följande.

Under de senare åren har glädjande nog kunnat från statsmakternas sida konstateras en allt större förståelse för behovet av en allmän medborgerlig utbildning och fostran i olika avseenden. Att statsmakterna därvid allt mer och mer insett betydelsen av en mera vidgad utbildning är givetvis en fullt riktig och naturlig utveckling. Svårigheterna för exempelvis landsbygdens och de mindre tätorternas barn att komma i åtnjutande av nödig utbildning äro emellertid många gånger uppenbara. Kostnaderna för resor, inkvartering etc. äro, därest utbildningen måste ske i skolor på längre avstånd från hemorten, ofta mycket kännbara. Såsom en naturlig följd därav söka sig därför eleverna helt naturligt till närmast hemorten liggande utbildningsanstalter såsom kommunala mellanskolor, realskolor etc. Dylika

skolor få därför ofta karaktären av undervisningsanstalter för ett större område. Dessa skolor få därigenom, ofta med stora uppoffringar, i viss mån fylla något av en samhällelig eller statlig uppgift i fråga om högre skolundervisning inom betydande områden. Exempel kunna anföras hurusom vid dylika kommunala undervisningsanstalter procenttalet lärjungar från främmande kommuner kunnat uppgå till sextio à sjuttio procent. Uppenbart är under sådana förhållanden, att utgifterna för den kommun, vilken har att svara för skolans drift och underhåll, kunna bliva oskäligt betungande. Särskilt är detta förhållandet, där såväl invånarantalet som antalet skattekronor är jämförelsevis ringa.

Genom riksdagsbeslut kunna emellertid numera dylika kommunala utbildningsanstalter, därest de fylla vissa bestämda villkor, bland annat i fråga om undervisningslokalernas beskaffenhet, övertagas av staten. Såsom ett absolut villkor för förstatligandet gäller f. n. att dylik skolas lokaler skola vara i fullgott skick. Detta i och för sig fullt riktiga villkor kan emellertid innebära att kostsamma och betungande nybyggnader måste utföras. För redan tidigare, i ekonomiskt avseende hårt tyngda kommuner kan uppgiften att för undervisningsanstalten iordningställa ändamålsenliga lokaler bliva så kännbar, att problemet måste skjutas på framtiden och att en nödig och behövlig utveckling härigenom förhindras. En väsentlig betingelse för en tillfredsställande utbyggnad eller nybyggnad är enligt vår mening, att möjligheter skapas att för ändamålet erhålla nödigt statsbidrag. Det synes oss därför erforderligt, att statsmakterna i dylika fall genom en särskild form av statsbidrag möjliggöra för sådana kommuner att iordningställa nödiga lokaler för dylika högre skolor. Dylikt statsbidrag synes oss kunna utgå i proportion till respektive skolas procenttal lärjungar från främmande kommuner under beaktande jämväl av de kommunala utgifterna per skattekrona för ifrågavarande skola under exempelvis den sistförflutna femårsperioden.

Utskottet.

Utskottet får erinra om att Kungl. Maj:t genom beslut den 29 mars 1946 anbefallt skolöverstyrelsen att verkställa utredning av frågan om statsbidrag under vissa förhållanden till undervisningslokaler för högre läroanstalter samt att med denna utredning och därav föranledda förslag till Kungl. Maj:t inkomma. Vid sådant förhållande saknas enligt utskottets mening anledning att såsom i motionerna I: 16 och II: 26 samt II: 315 påyrkats i skrivelse till Kungl. Maj:t göra framställning om verkställande av utredning i ämnet. Utskottet avstyrker därför bifall till ifrågavarande motioner.

Med anledning av vad i motionen II: 313 yrkats vill utskottet erinra om att departementschefen framhållit, att frågan om bibehållande av terminsavgifterna vid de allmänna läroverken inom en nära framtid torde komma att upptagas till övervägande. Ehuru utskottet i princip anser goda skäl tala för att undervisningen vid de i motionen angivna läroanstalterna göres avgiftsfri, anser utskottet likväl med hänsyn till vad departementschefen anfört anledning saknas för riksdagen att utan avvaktan på förslag i ämnet från Kungl. Maj:ts sida nu i skrivelse till Kungl. Maj:t uttala sig i den av motionärerna angivna riktningen. Utskottet avstyrker alltså bifall till motionen II: 313.

Hemställan.

Under åberopande av vad utskottet i det föregående anfört hemställer utskottet,

I. att riksdagen må med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag av motionen II: 426

1. godkänna följande personalförteckning för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1946/47:

Personalförteckning.

Befattning.	Lönegrad.
<i>Tjänstemän å ordinarie stat.</i>	
22 rektorer vid högre allmänna läroverk, avlö- ningsgrupp I	E 13
19 rektorer vid högre allmänna läroverk, avlö- ningsgrupp II	E 12
24 rektorer vid högre allmänna läroverk, avlö- ningsgrupp III	E 11
3 rektorer vid realskolor, avlöningsgrupp I . . .	E 9
25 » » » » » II . . .	E 8
32 » » » » » III . . .	E 7
56 » » » » » IV . . .	E 6
476 lektorer	A 27
<i>Anm.</i> Av dessa lektorstjänster må endast 473 uppehållas.	
1 476 adjunkter	A 23
<i>Anm.</i> Av dessa adjunktstjänster må uppehållas endast så många, att antalet uppehållna adjunktstjänster å ordinarie stat och å övergångsstat ej överstiger sammanlagt 1 437.	
283 ämneslärarinnor	A 21
<i>Anm.</i> Av dessa ämneslärarinnetjänster må uppehållas endast så många, att antalet uppehållna ämneslärarinnetjänster å ordinarie stat och å övergångsstat ej överstiger sammanlagt 283.	
119 lärare i teckning	A 20
88 » » musik	A 20
105 » » gymnastik med lek och idrott	A 20
4 övningsskollärare	A 20
33 lärarinnor i kvinnlig slöjd	A 16
84 vaktmästare	A 7
64 »	A 6
16 »	A 5

Befattning.

Lönegrad.

Tjänstemän å övergångsstat.

41 adjunkter . . . . . A 22

Anm. Av dessa adjunktstjänster må uppehållas endast så många, att antalet uppehållna adjunktstjänster å ordinarie stat och å övergångsstat ej överstiger sammanlagt 1 437.

9 ämneslärarinnor . . . . . A 22

Anm. Av dessa ämneslärarinnetjänster må uppehållas endast så många, att antalet ämneslärarinnetjänster å ordinarie stat och å övergångsstat ej överstiger sammanlagt 233.

1 lärare i teckning . . . . . A 21

*Extra ordinarie tjänstemän i högre lönegrad
än den 20:e.*

350 adjunkter . . . . . Eo 21;

2. bemyndiga Kungl. Maj:t att — utan hinder av sagda personalförteckning — tills vidare under budgetåret 1946/47, då för realskolestadiet avsedd ordinarie ämneslärarbefattning vid samläroverk skall tillsättas, besluta, huruvida befattningen skall kungöras ledig såsom adjunktsbefattning eller ämneslärarinnebefattning;

3. godkänna följande avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1946/47:

A v l ö n i n g s s t a t .

Utgifter:

1. Avlöningar till ordinarie tjänstemän, *förslagsvis* . . . . . kronor 22 790 000
2. Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t:
  - a) Arvoden åt kvinnliga sakkunniga . . . . . kronor 450
  - b) Arvoden åt tillsynslärare . . . . . » 10 700
  - c) Personliga tilläggsarvoden åt första lärarinnor . . . . . » 1 200
  - d) Arvoden åt skolläkare m. m., *förslagsvis* . . . . . » 264 000

e) Arvoden åt bibliotekarier	kronor	102 800	
f) Arvoden åt biträden på rektorsexpeditionerna	»	146 550	
g) Särskilda arvoden vid provårsläroverk	»	178 800	
h) Särskilda arvoden vid statens aftonskola	»	6 100	
i) Arvode åt biträddande föreståndarinna	»	1 200	
j) Personlig lönefyllnad åt vissa rektorer	»	10 500	kronor
			722 300
3. Avlöningar till övrig icke-ordinarie personal, <i>förslagsvis</i>	»	7 415 000	
4. Rörligt tillägg, <i>förslagsvis</i>	»	4 534 300	
			Summa kronor 35 461 600

Särskilda uppbördsmedel:

1. Bidrag från Stockholms stad	kronor	15 000	
2. Av kommuner och lärare erlagda hyresersättningar och hyror	»	274 000	
3. Avkastning av donationer från kronan m. m.	»	37 600	
4. Av vaktmästare erlagda hyror samt ersättning för bränsle och lyse	»	120 000	
5. Bidrag ur läroverks ljus- och vedkassor till vaktmästarpersonalens avlöning	»	480 000	kronor
			926 600

Nettoutgift kronor 34 535 000;

4. bemyndiga Kungl. Maj:t att förordna om de avvikelser från personalförteckningen och de överskridanden av maximerade poster i avlöningsstaten, som föranledas av den fortsatta ombildningen av kommunala mellanskolor till samskolor;

5. till *Allmänna läroverken: Avlöningar* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 34 535 000 kronor;

6. besluta, att avgifter i samband med student- och real-examina skola utgå enligt av departementschefen förordade grunder;

7. till *Vissa kostnader för student- och realexamina* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 335 500 kronor;

II. att riksdagen må med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 261 och II: 412 till *Kommunala läroverk: Understöd åt vissa kommunala gymnasier* för budgetåret 1946/47 under åttonde huvudtiteln anvisa ett anslag av 30 000 kronor;

III. att motionerna I: 16 och II: 26 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

IV. att motionen II: 315 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda;

V. att motionen II: 313 icke må till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm den 3 maj 1946.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson, Oscar Olsson, Lindström, Gränebo, Larsson, Heiding, Mannerskantz, Gustaf Karlsson, Petersson, Johan Eric Ericson, Rosenberg* och *Ragnar Bergh*; samt

från andra kammaren: herrar *Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Ohlin, Bergström, Wallentheim, Lindholm, Holmström, Åkerström, Sefve, Hoppe, Petterson* i Degerfors och *Onsjö*.

Reservation

av herrar *Mannerskantz, Petersson, Lindholm* och *Holmström*.